

PRVA NAJDBA DRISTAVIČNEGA SPRELETAVCA *LEUCORRHINIA PECTORALIS* NA DOLENJSKEM TER DODATNA OPAZOVANJA VRSTE IZ DRUGIH KONCEV SLOVENIJE

Dristavičnega spreletavca *Leucorrhinia pectoralis* imamo v podzavesti že od nekdaj nekako zapisanega kot močno ogroženo vrsto iz severovzhodne Slovenije. Največ podatkov je namreč znanih iz ribnikov na Štajerskem ter mrtvic ob Muri, čeprav se seveda pojavlja tudi v osrednji Sloveniji v širši okolici Ljubljane (BEDJANIČ, 2018a).

Konec maja 2022 sem se Matjaž Bedjanič na individualnem »bioblitzanju« mudil v Posavju in na Dolenjskem in čeprav teren primarno ni bil namenjen kačjim pastirjem, brez zanimivih odonatoloških opazovanj seveda ni šlo. Med drugim sem 27-V-2022 obiskal tudi manjši opuščeni kop kremenčevega peska Polhovica-Prapreče v gozdu 650 m JZ od vasi Prapreče pri Šentjerneju (GK 521678, 78346). Ta zanimiva lokaliteta leži nekoliko odmaknjeno v gozdu in že prvi pogled na temno gladino lepo zaraščene mlake na dnu kotanje mi je vzbudil asociacijo na življenjsko okolje, primerno za katero od ogroženih vrst (SLIKA 1). V zaraščnem vzhodnem delu mlake, ki je obetal največ, me je okoli 16:40 popoldan presenetil 1 ♂ dristavičnega spreletavca. Vrste v tem delu Slovenije nisem pričakoval, zato je bilo moje veselje toliko večje. Ob fotografiranju in nerodnem skakljanju na to in ono stran obrežja, sem na tem zaraščnem delu mlake seveda skrbno oprezal za še kakšnim osebkom, vendar lahko z gotovostjo potrdim le omenjenega osamljenega samca (SLIKA 2).

SLIKA 1. Večja mlaka v opuščnem kopu kremenčevega peska nedaleč od vasi Prapreče pri Šentjerneju – prva znana lokaliteta za dristavičnega spreletavca *Leucorrhinia pectoralis* na Dolenjskem (Foto: M. Bedjanič, 27-V-2022).

Kljub privlačnemu izgledu mlake za odonatološko oko sem vsled že poznega popoldneva na lokaliteti popisal skupno le 7 vrst kačjih pastirjev. Izmed raznokrilih kačjih pastirjev sem ob drstavičnem spreletavcu zabeležil 10 ♂, 2 ♀ in 10 ex. modrega spremljevalca *Anax imperator* in 5♂ močvirskega lebduha *Cordulia aenea*, izmed enakokrilih kačjih pastirjev pa 1 ♂ pasastega bleščavca *Calopteryx splendens*, 5 ♂ in 1 ovip. travniškega škratca *Coenagrion puella*, 1 ♂ bleščечеgea zmotca *Enallagma cyathigerum* in 1 tandem sinjega presličarja *Platycnemis pennipes*.

SLIKA 2. Drstavični spreletavec *Leucorrhinia pectoralis* iz opuščenega kopa kremenčevega peska nedaleč od vasi Prapreče pri Šentjerneju (Foto: M. Bedjanič, 27-V-2022).

Kot se za nepričakovano najdbo ogrožene vrste na novem območju v Sloveniji spodobi, nas je seveda zanimalo, ali tukaj živi močnejša populacija in ali bo obisk lokalitete v primernejšem obdobju dneva morda še nadgradil naše veselje. Ker je drstavični spreletavec ena od ciljnih vrst obsežnega LIFE projekta »*LIFE Integriran projekt za okrepljeno upravljanje Nature 2000 v Sloveniji (LIFE17 IPE/SI/000011)*«, ki ga v sodelovanju s še 14 partnerji vodi Ministrstvo za okolje in prostor (<http://www.natura2000.si>), sem se Ali Šalamun proti Polhovici odpravil 11-VI-2022, vendar drstavičnega spreletavca tokrat nisem uspel videti, čeprav sem se ob jezercu zadržal kar dolgo. V tem času mi ni bilo dolgčas, popisal sem 15 vrst

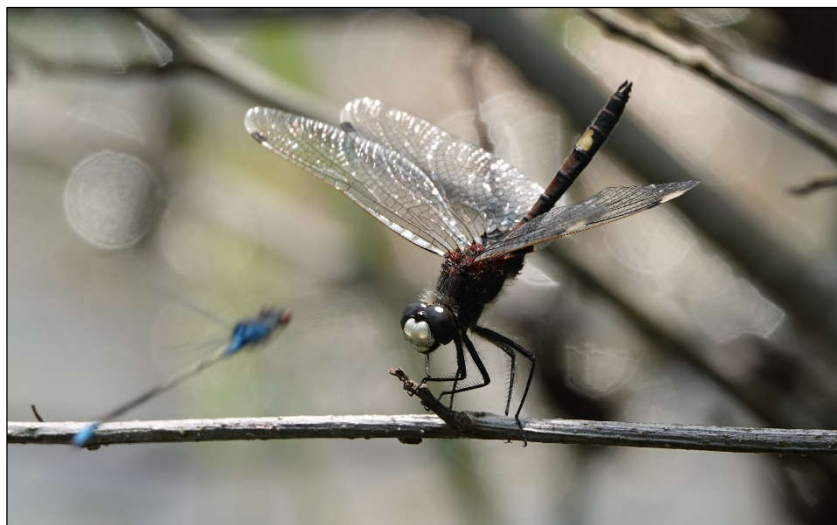
kačjih pastirjev. Najzanimivejša je najdba številnih povodnih škratcev *Coenagrion scitulum*, ki se tu zelo verjetno razmnožujejo, saj sem popisal številne odrasle, več kopul in odlaganj jajčec ter mladostnega samca.

Nova najdba dristavičnega spreletavca na Dolenjskem je zanimiva iz favnističnega vidika in nas zgovorno opozarja, da moramo biti na vrsto pozorni tudi v delih Slovenije, kjer je morda ne pričakujemo. Ker naseljuje prav poseben mikrohabitat v običajno bogato zaraščenih večjih ribnikih, mlakah ali mrtvicah, zahteva ciljno iskanje in izkušenega popisovalca. Kljub temu, da se mlaka v opuščnem kopu kremenčevega peska pri Praprečah pri Šentjerneju nedvomno zdi primerna kot okolje za razvoj vrste, iz naravovarstvenega vidika dolenski najdbi zaenkrat ne pripisujemo večjega pomena, kar pa lahko spremenijo morebitna nova opazovanja v prihodnjih letih. Do takrat lahko o poreklu dotičnega »dolenjskega samca« dristavičnega spreletavca le ugibamo. Doslej znane najbližje najdbe vrste v Sloveniji iz roba Ljubljanskega barja (SLIKA 6) so oddaljene 57 kilometrov, medtem ko je starejša najdba iz okolice Karlovca na Hrvaškem (BELANČIČ s sod., 2008) od nove dolenske lokalitete oddaljena približno 42 kilometrov.

Zanimivo novo najdbo dristavičnega spreletavca sporočam Damjan Vinko še z zahodnega roba Prlekije, koder smo se med drugim mudili na RTŠB 2022 (VINKO & KOGOVSĚEK, 2022). V tamkajšnjem gozdu Kerče severno od vasi Razkrižje smo 20-VII-2022 obiskali tri bližnje gramoznice in na jugozahodni od njih (GK 598402, 154418) zabeležili samca omenjenega spreletavca. Kakopak že pošteno ostarelega, saj je šlo že za pozno poletje, ki tej vrsti ne pritiče. Opazovali smo ga zelo kratek čas. Priletel je mimo, se spreletaval za dobrih deset sekund na manjšem delu gramoznice tako rekoč pred našimi nogami in nato odvihral neznan kam. Tamkajšnje tri ne ravno velike gramoznice na mirni lokaciji so na pogled dokaj različne, dristavičnemu spreletavcu pa bi pripisal prav to, ob kateri smo ga našli. A tudi večja gramoznica (GK 598455, 154420) tik ob slednji ne zaostaja, medtem ko je zaradi poraščenosti za spreletavca neprimerna najmanjša od njih (GK 598425, 154533). Gramoznice so bile v času našega obiska dobro vodnate, obrežne in plavajoče vegetacije ni manjkalo, vse so tudi obdane z gozdom, a najmanj deloma tudi osončene. Ker smo zabeležili le enega samca, je razmišljati o populaciji ali razvoju vrste na tem območju seveda prerano. A vendarle je lahko območje gramoznic pri Razkrižju vrsti pomembno najmanj kot povezovalni »člen« ob njenih premikih po Murski loki, za katero sklepamo, da skriva še več za dristavičnega spreletavca primernih vod. Skupno smo na vseh treh gramoznicah pri Razkrižju popisali 12 vrst kačjih pastirjev, ožje območje pa sicer obeta še večjo vrstno pestrost, od tokrat opazovane. Med drugimi najdbami pa naj za zaključek izpostavim še rjavo devo *Aeshna grandis*, za katero smo zabeležili 3 ♂.

Ali Šalamun sem v letu 2022 za LIFE projekt »LIFE Integriran projekt za okrepljeno upravljanje Nature 2000 v Sloveniji (LIFE17 IPE/SI/000011)« pregledal še več starih, znanih in potencialnih lokalitet dristavičnega spreletavca. V osrednji Sloveniji sem seveda pregledal Srednji ribnik v Dragi pri Igu, ki sem ga obiskal 20-V-2022. Tudi letos sem potrdil pojavljanje vrste, vendar sem tudi tokrat opazil le enega samca dristavičnega spreletavca, ki ga zopet, kljub nekajurnemu posedanju in

čakanju, ni bilo več nazaj. Več sreče smo imeli na kongresni ekskurziji v okviru evropskega odonatološkega kongresa ECOO 2022, ko smo 29-VI-2022 na Srednjem ribniku opazovali vsaj 2 ♂ in 1 ♀ (BAHOR s sod., 2022; VINKO, 2022; SLIKA 3).

SLIKA 3. V Dragi pri Igu smo na Srednjem ribniku udeleženci kongresa ECOO 2022 ponovno potrdili prisotnost dristavičnega spreletavca *Leucorrhinia pectoralis*. Samca na sliki tudi hiter »mimolet« velikega rdečekocka *Erythromma najas* ni dosti zmotil (Foto: M. Bedjanič, 29-VI-2022).

Čeprav je bil v opuščnem glinokopu pri vasi Rova dristavični spreletavec edinkrat opažen leta 1999 sem letos 4-VI-2022 pregledal vsa glinokopna jezera na območju, pričakovano brez uspeha, saj je območje tudi ribolovno dobro obiskano. Nekaj manjših jezerc bi z zmanjšanjem količine rib in razvojem vodne in obvodne vegetacije lahko postalo zanimivih za dristavičnega spreletavca. Skupaj sem popisal 14 vrst, najzanimivejše je opazovanje rjave deve *Aeshna grandis* na ribniku Črnelo. Obisk nekaj drugih lokalitet proti Gorenjski je bil prav tako neuspešen.

Po pričakovanjih se dristavičnemu spreletavcu še vedno dobro godi na ribniku Štatenberšek v NATURA 2000 območju Ličenca pri Poljčanah, na katerem sem podobno kot v letu 2021 preštel več kot 10 osebkov, 24-V-2022 sem popisal 12 ♂ in dve kopuli. Žal je stanje v bližnjem krajinskem parku Rački ribniki – Požeg veliko slabše. Na severovzhodnem kraku akumulacije Požeg, kjer so osamljenega samca v letu 2021 zabeležili VINKO s sod. (2021), letos dristavičnega spreletavca nisem opazil, 24-V-2022 sem sicer tukaj popisal 11 vrst kačjih pastirjev. Katastrofalno pa je stanje na ribnikih Grajevnik. Večji ribnik, kjer smo več osebkov z veseljem opazovali leta 2018 (BEDJANIČ (2018a, 2018b)), je bil več zim prazen, zato v nekaj zadnjih

letih dristavičnega spreletavca tukaj nismo več opazili (ŠALAMUN s sod. 2019; BEDJANIČ & ŠALAMUN, 2021). Letos pa je ribnik ostal tako rekoč prazen tudi spomladi, okoli prestale blatne luže v spodnjem delu ribnika je 24-V-2022 letalo par osebkov dveh vrst, modrega ploščca *Libellula depressa* in temnega modrača *Orthetrum albistylum*. Še preostalih 5 vrst, popisanih le ob manjšem severnem ribniku, ki je v le malenkost boljšem stanju, ni preletelo vmesnega nasipa (SLIKA 4).

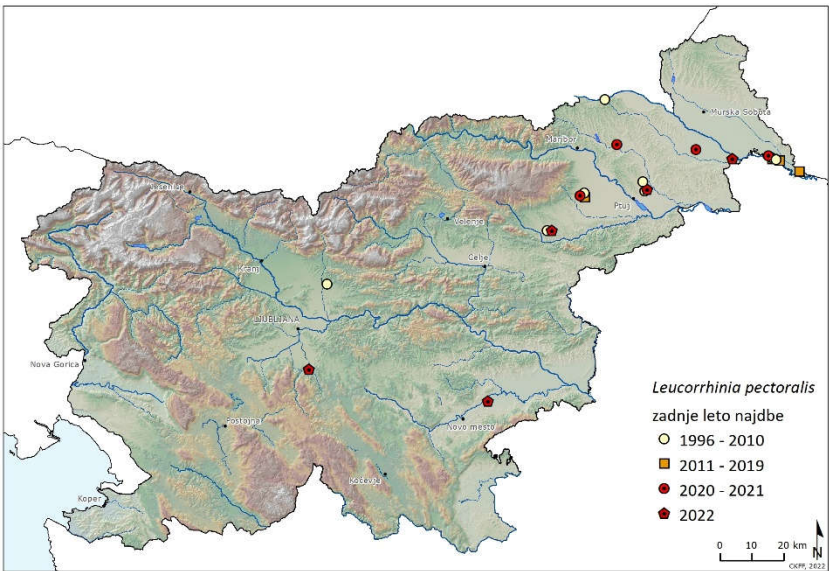
SLIKA 4. Klavna podoba habitata dristavičnega spreletavca *Leucorrhinia pectoralis* v ribnikih Grajevnik, ki ležijo v Krajinskem parku Rački ribniki – Požeg in v območju NATURA 2000. Posnetek je nadaljevanje porazne naravovarstvene zgodbe in serije posnetkov habitata iz BEDJANIČ (2018a) in ŠALAMUN s sod. (2019) (Foto: A. Šalamun, 24-V-2022).

Na Velikem ribniku v Podvincih, kjer je bil dristavični spreletavec po dolgih letih ponovno opažen lani (BEDJANIČ & ŠALAMUN, 2021), smo tudi letos potrdili prisotnost vrste. 25-V-2022 sem popisal 3 ♂. Skupno sem zabeležil 12 vrst, kar je za ribnik, na katerem je bilo doslej popisanih krepko preko 30 vrst, tudi za enkratni obisk dokaj malo. Stanje na bližnjem manjšem ribniku pod Tičnico, ki je prav tako vključen v NATURA 2000 območje Podvinci, je slabše. Vode je sicer še dovolj, premalo pa je obvodne vegetacije in verjetno preveč rib, isti dan sem popisal le 8 vrst. Katastrofalno pa je stanje ribnika pri Sp. Velovleku v NATURA 2000 območju Velovlek, ki je bil popolnoma izpraznjen in presušen (SLIKA 5).

S tem je pregled najdb in ugotovitev o dristavičnem spreletavcu v letu 2022 končan. Ribnik Komarnik sem Ali Šalamun sicer obiskal, vendar šele 4-VII-2022, tako da odsotnost vrste ob sicer nespremenjenem videzu ribnika in popisanih 19-ih vrstah ni zaskrbljujoča. Ostalih »klasičnih« lokalitet ob Muri letos v ustreznem obdobju nismo obiskali, pri čemer sta nam »zagodla« tako ECOO 2022 kot kasnejša koronska okužba.

SLIKA 5. Enako klavrna podoba habitata dristavičnega spreletavca *Leucorrhinia pectoralis* v ribniku pri Sp. Velovleku, ki je območje NATURA 2000, dristavični spreletavec pa je tukaj kvalifikacijska vrsta. Ribnik je bil uničen že leta 2015, nujna je sanacija preteklih posegov in priprava načrta upravljanja (Foto: A. Šalamun, 25-V-2022).

SLIKA 6. Najdbe dristavičnega spreletavca *Leucorrhinia pectoralis* v Sloveniji v različnih obdobjih (Vir: podatkovna zbirka Slovenskega odonatološkega društva in Centra za kartografijo favne in flore).

Tudi leto 2022 je bilo v kontekstu novega znanja, ki smo ga pridobili o dristavičnem spreletavcu v Sloveniji uspešno (SLIKA 6). Žalosti pa dejstvo, da tej kritično ogroženi vrsti pri nas ne gre najbolje. Razen na ribniku Štetenberšek v NATURA 2000 območju Ličenca pri Poljčanah, so vse letošnje najdbe dejansko le opazovanja posameznih samcev. Ribnik v NATURA 2000 območju Velovlek, kjer je dristavični spreletavec ena od le dveh vodnih t.i. kvalifikacijskih vrst, je bil uničen že v letu 2015, ob letošnjem obisku konec maja pa je bil popolnoma suh. Enako velja za ribnike v Grajevniku v NATURA 2000 območju Rački ribniki – Požeg, kjer se že nekaj let uresničuje pesimistični scenarij, o katerem je s strahom razmišljal npr. BEDJANIČ (2018a, 2018b). V letu 2022 sta bila oba ribnika suha ... Za uničenje ključnega življenjskega okolja dristavičnega spreletavca v obeh omenjenih območjih NATURA 2000 seveda ni kriva letošnja katastrofična suša, ampak neprimerno upravljanje oz. povzročena degradacija v preteklih letih. Najbolj pa žalosti očitna brezbržnost uradnega naravovarstva, ki kljub večkratnim opozorilom nikakor ne zmore, ali pa noče pristopiti k pripravi načrta sanacije in načrta upravljanja, ki bi tej karizmatični vrsti pri nas zagotavljal dolgoročno preživetje.

LITERATURA:

- BAHOR, M., A. TRATNIK, A. ŠALAMUN, P. KOGOVSŠEK, N. TIVADAR, M. BEDJANIČ & D. VINKO, 2022. Report of the ECOO 2022 Mid-congress field trip to Ljubljansko barje Nature Park. Slovene Dragonfly Society, Ljubljana, 5 str. + pril.
- BEDJANIČ, M., 2018a. Določevalni ključ: spreletavci Slovenije. *Trdoživ* 7(1): 32-40.
- BEDJANIČ, M., 2018b. Drobtinice in ocvirki: Parjenje dristavičnega spreletavca *Leucorrhinia pectoralis* skozi fotografski objektiv. *Erjavecija* 33: 79-82.
- BEDJANIČ, M. & A. ŠALAMUN, 2021. Še nekaj opazovanj dristavičnega spreletavca *Leucorrhinia pectoralis* iz severovzhodne Slovenije. *Erjavecija* 36: 103-107.
- BELANČIČ, A., T. BOGDANOVIČ, M. FRANKOVIČ, M. LJUŠTINA, N. MIHOKOVIČ, B. VITAS, 2008. Crvena knjiga vretenaca Hrvatske. Ministarstvo kulture, Državni zavod za zaščito prirode, Republika Hrvatska. Zagreb. 132 str.
- ŠALAMUN, A., A. TRATNIK & M. BEDJANIČ, 2019. Drobtinice in ocvirki: Opazovanja dristavičnega spreletavca *Leucorrhinia pectoralis* v letu 2019. *Erjavecija* 34: 78-83.
- VINKO, D., 2022. ECOO 2022 – favnistični rezultat obeh kongresnih ekskurzij: Prispevek odonatologov Evrope in sveta k poznavanju razširjenosti kačjih pastirjev Slovenije. *Erjavecija* 37: 47-65.
- VINKO, D. & P. KOGOVSŠEK, 2022. Poročilo skupine za kačje pastirje z RTŠB 2022 – Velika Polana. *Erjavecija* 37: 109-114.
- VINKO, D., T. ŽLENDER & A. RIBAR, 2021. Terenski vikend SOD: Ptuj 2021 – nove najdbe koščičnega škratca *Coenagrion ornatum*, prodnega paškratca *Erythromma lindenii*, zgodnjega trstničarja *Brachytron pratense*, črnega ploščca *Libellula fulva* in dristavičnega spreletavca *Leucorrhinia pectoralis* na Štajerskem. *Erjavecija* 36: 11-22.

(M. BEDJANIČ, A. ŠALAMUN & D. VINKO)